

vozna karta, častna diploma postreščka in poročila o železniških nesrečah. Ravno s fotografijo in predstavitvijo železniške nesreče slovitega Orienta Ekspres pri Rajhenburgu leta 1929 se je v publikaciji predstavil Zgodovinski arhiv Celje. Gre za eno izmed najhujših železniških nesreč pri nas do tedaj, medtem ko je dogodku poleg petih smrtnih žrtev precej dramatičnosti dodalo to, da je nesrečo povzročil sloviti Orient Ekspres, ki je vozil iz Zagreba v smeri Zidanega Mosta.

Vsak predstavljeni kos gradiva zase predstavlja po vsebini unikatno zgodbo, medtem ko vsi kosi predstavljajo pestro pripoved, v kateri lahko iščemo številne podobnosti, hkrati tudi razlike in posebnosti, vezane na zgodovinsko in kulturno ozadje nastanka gradiva.

Publikacija je predstavljena v angleškem jeziku in obsega 24 strani, na voljo je tudi v elektronski obliki na spletni strani Zgodovinskega arhiva Celje.

Sonja Jazbec

Breda Šturm, Lovro Šturm (ur.), Tone Krampač: Koroške družine v 18. stoletju

Celje: Celjska Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija,
Založba slovenska matica, 2022, 226 strani

Pred nekaj meseci je na knjižne police prišla znanstvena monografija z naslovom *Koroške družine v 18. stoletju*. Monografija, ki sta jo uredila Breda Šturm in pokojni Lovro Šturm, obsega 226 trdo vezanih strani. Sprednjo in zadnjo platinico krasita izseka iz popisa duš (Statusa animarum) ene od župnij, obravnavanih v knjigi. Urednika sta monografijo razdelila na sedem poglavij. V svojem uvodu oziroma spremni besedi je sedaj že pokojni Lovro Šturm pojasnil, kako je prišlo do nastanka monografije, in navedel omejitve, s katerimi se je srečal pri njenem nastajanju. Bralcu je v spremni besedi podal tudi nekaj uporabnih informacij, vezanih na cerkvenoupravno strukturo 18. stoletja, ki je še temeljila na župnijah, nastalih do tega časa. Pri tem ni izpustil pomembne podrobnosti, da so proti koncu 18. stoletja obravnavane pražupnije oziroma župnije razdelili na teritorialno manjše župnije in da zato v knjigi objavljeni popisi prebivalstva iz leta 1754 vsebujejo podatke tudi za prebivalstvo teh mlajših župnij. Drugo poglavje z naslovom *Popis prebivalstva je v sleherni fari drugačna socialna zgodba* je napisal zgodovinar Stane Granda. Le-ta bralcu približa nekatere posebnosti socialne strukture prebivalstva sredi 18. stoletja, pojasni, zakaj so ohranjeni popisi prebivalstva koroških oziroma takrat deloma štajerskih župnij hranjeni v ljubljanskem nadškofijskem arhivu, in podrobneje predstavi vsebino popisa prebivalstva vsake od obravnavanih župnij: Črna na Koroškem, Razbor pri Slovenj Gradcu, Slovenj Gradec, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Šentilj pod Turjakom. V vsebinsko strnjeni in podatkovno bogati predstavitvi se je piscu pripetila manjša pomanjkljivost, na katero je dobro opozoriti. Najdemo jo na strani XII, kjer je govora o križanju interesov med več samostani v Mislinjski dolini. Med temi je naveden tudi »avguštinski« samostan v Dobrli vasi. Vendar to ne ustreza povsem resničnosti, saj v tem kraju ni nikoli deloval avguštinski samostan. Na območju slovenskega narodnostnega ozemlja so redovniki avguštinci (Ordo eremitarum Sancti Augustini, OESA) delovali na Muti, v Velikovcu, Ljubljani, Gornji Radgoni, Sv. Trojici v Slovenskih goricah in na Reki (Rijeki). V Dobrli vasi je deloval samostan reguliranih kanonikov (Canonici regulares Sancti Augustini) oziroma korarjev, vendar je res, da so ti živeli po redovnem pravilu sv. Avgušтина.

Vsebinski predstavitvi sledijo transkripcije popisov prebivalstva iz leta 1754 za prej omenjene župnije. Transkripcije je opravil arhivist Tone Krampač iz ljubljanskega nadškofijskega arhiva.



Iz obravnavanih popisov prebivalstva se da hitro razbrati, katera zemljiška gospodstva so imela na območju Črne na Koroškem in Mislinjske doline svoje posesti in posledično tudi podložnike. Med njimi lahko izpostavimo gospodstva Dobrla vas/Eberndorf, Dobrna, Gradišče, Galenhof, Hartenštajn, Ivnik/Eibiswald, Legen, Lemberg, Zalog pri Žalcu, Ženek/Sonnegg, Pliberk/Bleiburg, Rotenturn, Šoštanj, Valdek, Vodriž, župnijska cerkev sv. Marije Snežne v Solčavi, Sv. Jurij pri Celovcu/St. Georgen am Sandhof, proštija Dravograd, samostan dominikank v Marenbegu (Radljah ob Dravi) in samostan benediktincev v Št. Pavlu v Labotski dolini/St. Paul. V popisu prebivalstva župnije Šentilj pod Turjakom srečamo tudi zaposlene v mislinjskih fužinah. Te je takrat v imenu njihovega lastnika Michelangela Zoisa (oče Žige Zoisa) upravljal Tomaž (Thomas) Köckh.

Za transkripcijo popisov je dodan seznam vseh zemljiških gospodstev, župnijskih in podružničnih cerkva, župnij, mest, samostanov, beneficijev in premožnih posameznikov, ki so bili imetniki večjih posesti v obravnavanih župnijah in ki so jih župniki, ki so izdelali popise, šteli za nosilce fevdalne oblasti v tem prostoru. Omenjeni seznam bi lahko v prihodnje spremljale tudi številke strani, na katerih se gospodstva pojavljajo, na ta način bi knjiga dobila vsaj krajevni indeks, ki je ob tej izdaji izostal. Zelo pohvalno je, da ima publikacija ob koncu dodan slovar manj znanih izrazov. Ta bo gotovo v veliko pomoč raziskovalcem. Vendar so žal prevodi poklicev s področja rudarstva in železarstva nekoliko pomanjkljivi in lahko vodijo do napačnega razumevanja vsebine transkribiranih popisov. Med zaposlenimi delavci v fužinah najdemo talilnega mojstra (*Plämeister*) Tomaža Gasteigerja in njegovega pomočnika Gašperja Deitscha. Gasteiger ni bil *mojster pri taljenju svinčene rude*, kot je navedeno, ampak je bil talilni mojster pri mislinjskem plavžu, v katerem so talili železovo rudo, nakopano v rudnikih železove rude na Pohorju. Podobno velja za njegovega pomočnika Gašperja Deitscha. Med drugimi poklici v fužinah velja opozoriti še na kovače pri vodnih kladivih (*Hammerschmid*), le-ti se glede na uporabljen termin razlikujejo od obrtnih kovačev, ki so jih označevali z besedo *Schmied*. Slednje srečamo tudi v vseh drugih obravnavanih popisih prebivalstva. Z besedo *Haizer* je mišljen kurjač pri mislinjskem plavžu. Izraz *Holzmeister* pomeni gozdarskega mojstra, ki je po naročilu lastnika mislinjskih fužin bdal nad izsekavanjem gozdov za proizvodnjo oglja, ki so ga potrebovali pri taljenju železove rude. Med zaposlenimi v mislinjski železarni velja omeniti tudi poklic *Hausmeister*, ki ga je opravljal Matija Zanger. Ta gotovo ni bil hišnik v mislinjski železarni, temveč prej uradnik, ki je skrbel za premoženje fužin.

Pri poklicih, ki so omenjeni v popisih prebivalstva, lahko iz popisa župnije Črna na Koroškem poleg kmetov, krojačev in čevljarjev izpostavimo štirinajst rudarjev (*Perthknap*, *Knap*), talivca rude (*Schmelzer*) – zelo verjetno svinčene, tri obrtne kovače (*Schmid*), ki jih po vsej verjetnosti ne moremo povezati z delovanjem tamkajšnjih fužin, saj bi v nasprotnem primeru imeli naziv *Hammerschmied* oziroma kovač pri kovaških kladivih. Izpostaviti je treba tudi napačno prevedeno besedo *Huetmann*. Slednjega se ne sme enačiti z izrazom *Huttmacher*, ki pomeni klobučarja in torej nima nobene zveze z rudarjenjem. *Huetmann* je izraz za rudarskega nadzornika oziroma tistega, ki je nadzoroval delo v rudniku in bil glede na hierarhično lestvico poklicev v rudarstvu še zadnji prisoten ves delovni čas v rudniški jami.

Primer poklica s področja železarstva srečamo tudi pri popisu prebivalstva župnije Stari trg. Tam je med podložniki mesta Slovenj Gradec naveden Blaž Hammerschmied, ki je bil po poklicu kovač. Iz njegovega priimka bi lahko sklepali, da je bil kovač pri vodnem kladivu v bližnji okolici Slovenj Gradca.

Ob koncu je umestno opozoriti tudi na deloma zavajajoč naslov pričujoče monografije *Koroške družine v 18. stoletju*. Pri tem bralec zaman išče pojasnilo, za katero Koroško gre. Ali za vojvodino Koroško ali današnjo Koroško statistično regijo ali za takratni koroški arhidiakonot ljubljanske škofije. Od obravnavanih župnij (Črna na Koroškem, Razbor pri Slovenj Gradcu, Slovenj Gradec,

Stari trg in Šentilj pod Turjakom) je leta 1754 samo župnija Črna na Koroškem ležala znotraj meja vojvodine Koroške. Vse ostale so bile v celoti na štajerski strani deželne meje. Da bi se razmerje med štajerskimi in koroškimi župnijami vsaj približno izenačilo, bi morala publikacija zajemati tudi popise prebivalstva za koroške podjunske župnije Vogrče, Šmihel pri Pliberku in Pliberk. Slednja je leta 1754 obsegala sedanje slovenske župnije Mežica, Sv. Danijel nad Prevaljami (Šentanel) in Strojna. S temi dodatnimi popisi bi se smiselno zaokrožil pogled na takratni historični prostor tega dela ljubljanske škofije. Upamo lahko, da bodo ob podpori ljubljanskega nadškofijskega arhiva tudi preostali, še neobjavljeni popisi prebivalstva iz leta 1754, ugledali javno objavo in s tem zapolnili navedeno vrzel.

Kljub navedenim opombam je pričujoča knjižna publikacija za slovensko zgodovino pisje zelo pomembno znanstveno delo. Brez dvoma bodo po njem posegali številni poklicni in ljubiteljski zgodovinarji, študentje zgodovine in drugi, ki jih obravnavana tematika zanima. Vsem avtorjem lahko za vloženi trud in pripravo pričujoče monografije iskreno čestitamo.

dr. Vinko Skitek

Naših 50 let: jubilejna publikacija ob petdesetletnici ustanovitve Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2022, 215 strani

Monografija, za katero so besedila pripravili Milena Černe, Uroš Lavrenčič Mugerli, dr. Tanja Martelanc, Slavka Murovec, Metka Nusdorfer Vuksanović, Aleksandra Pavšič Milost, Erik Pregelj, Jurij Rosa, mag. Drago Terpin, Vlasta Tul in Ivanka Uršič, izčrpno predstavlja Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), na primer njegovo nastajanje, njegove arhivske fonde in zbirke, prostorske težave, s katerimi se je arhiv spopadal v preteklosti itd. Publikacija, ki jo je uredila Aleksandra Pavšič Milost, prinaša veliko slikovnega gradiva, vezanega na delovanje in zgodovino omenjene arhivske ustanove. Obogatena je tudi s številnimi reprodukcijami dokumentov, ki jih hrani arhiv.

Monografija bralcu med drugim podrobno predstavlja dolgo pot, ki je privedla do ustanovitve samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici, kar je povezano s svojevrstnimi zgodovinskimi razmerami, v katerih se je znašla Goriška po drugi svetovni vojni in uveljavitvi nove državne meje. Vzhodnejše od te razmejitve se je prebivalstvo spopadalo z izgubo urbanega središča, saj je mesto Gorica skupaj z ustanovami pokrajinskega značaja ostala v okviru italijanske države. Že zgodaj se je tako kazala potreba po ustanovitvi nove arhivske ustanove. Aleksandra Pavšič Milost piše o tem, kako se je v povojnem obdobju hrambo arhivskega gradiva najprej poskusilo reševati v okviru novogoriške študijske knjižnice in tamkajšnjega muzeja. Bilo je več pobud v smeri ustanovitve samostojne arhivske ustanove, a odločneje sta k temu prispevala zvezni splošni zakon o arhivskem gradivu in arhivih, sprejet leta 1964, ter zavzetost goriških občin za ustanovitev samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici. Kot piše Pavšič Milost, je bil leta 1966 začasno ustanovljen arhivski oddelek v okviru novogoriške občinske uprave (imenovan tudi služba za varstvo arhivskega gradiva oziroma od leta 1968 Zavod za varstvo arhivskega gradiva), ki je pokrival novogoriško, ajdovsko in tolminsko občino. Strokovno vodstvo nad arhivskim oddelkom in opravljanje zahtevnejših nalog je prevzel Arhiv Slovenije. 25. novembra 1971 je skupščina novogoriške občine z odločbo ustanovila samostojni arhivski zavod s sedežem v Novi Gorici, ki je začel delovati 1. januarja 1972.

Kasneje je arhiv doživel več organizacijskih sprememb, dalj časa se je

